

12. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики / Алексей Николаевич Леонтьев. – Москва, Издательство академии педагогических наук РСФСР, 1959. – 493 с.
13. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / Алексей Николаевич Леонтьев. – 2-е изд., стер. – М.: Смысл; Издательский центр «Академия», 2005. – 352 с.
14. Бернштейн Н.А. На путях к биологии активности. – Вопросы философии, 1965, № 10. – С. 65 – 78.
15. Бернштейн Н.А. Очерки по физиологии движений и физиологии активности. – М.: Медицина, 1966. – 349 с.
16. Степанов С.С. Век психологии: имена и судьбы / Сергей Сергеевич Степанов. – М.: Изд-во Эксмо, 2002. – 592 с.
17. Петровский А.В. Основы теоретической психологии / А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 528 с.
18. Абульханова-Славская К.А. Активность и сознание личности как субъекта деятельности / Ксения Александровна Абульханова-Славская // Психология личности в социалистическом обществе. Активность и развитие личности. – М.: Наука, 1989. – С. 110–134.
19. Абульханова-Славская К.А. Типология активности личности / Ксения Александровна Абульханова-Славская // Психологический журнал. – 1985. – Т. VI. – № 5. – С. 3 – 18.

Резюме. В статье освещены теоретико-методологические основы исследования познавательной активности. Авторы прослеживают развитие представлений о роли познающего человека со времен Античности до наших дней. Особое внимание уделено рассмотрению проблемы познавательной активности в связи с теорией диалектического материализма, что обусловлено исключительным влиянием, которое это учение оказало на развитие представлений о познавательной активности в отечественной психологии. Установлено, что в контексте диалектического материализма познавательная активность определяется как функционально-динамическое качество личности, которое проявляется в деятельности и детерминруется социально-историческими условиями человеческого бытия. Определены неотъемлемые характеристики познавательной активности человека, а именно, субъектность, инициативность, целенаправленность, прогнозирование и моделирование потребного будущего. В заключение статьи определены неисследованные аспекты проблемы, намечены перспективные направления дальнейшей работы.

Ключевые слова: познавательная активность, теоретико-методологические основы.

Summary. In the article the theoretical and methodological bases of cognitive activity research has been covered. Authors trace development of the ideas about role of human who have been cognizing since Antiquity times to nowadays. The special attention has been spared to consideration of problem of cognitive activity in its connection with the theory of dialectical materialism. This had been conditioned by the exceptional influencing, which this doctrine had rendered on development of ideas about cognitive activity in home psychology. Authors have come to the deduction that in the context of dialectical materialistic theory cognitive activity had been determined as functional and dynamic quality of personality, which reveals itself in work and other activities and is determined by the social and historical conditions of human existence. In conclusion of the article the unexplored aspects of the problem have been defined, perspective further work assignments have been set.

УДК 159.923.2

Т.В. КОМАР

ДОПОМОГА ІНШИМ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАСІБ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Резюме. У статті теоретично обґрунтована та емпірично доведена гіпотеза про те, що особистість із яскраво вираженою емпатійністю не завжди готова до допомоги іншим.

Ключові слова: розвиток особистості, просоціальна поведінка, альтруїзм, емпатія.

Постановка проблеми. Положення про те, що особистість формується у взаємодії людини з оточуючим світом, є загальноновизнаним і тут взаємодіють як зовнішні впливи, так і внутрішні умови. Людину як індивіда істотною мірою визначає середовище – тобто сукупність усіх взаємопов'язаних обставин, її минулих та теперішніх стосунків з іншими людьми і ситуаціями, у яких вона живе. Як феномен суспільних відносин, допомога іншому - це з одного боку, особливості відносин особистості із суспільством, яке формує особистість, а з іншого боку – специфіка особистісної позиції індивіда. З огляду на це, дуже важливим є розуміння психології допомагаючої дії, поведінки, допомагаючих відносин, які є одними з визначних чинників особистісного розвитку людини. Проблематика допомагаючих дій висвітлювалась у працях зарубіжних авторів – Дж. Броуді, Д. Дарлі, Б. Лантане, Х. Хекхаузена, С. Шварца, а також у працях вітчизняних авторів Т. Гаврилової, С. Занюк, М. Наконечної, О. Подд'якова, Є. Субботського. Аналізуючи вищесказане, ми звернули увагу на те, що допомога іншому здійснюється як єдність внутрішніх потреб людини (прагнення допомагати) та зовнішніх умов, які й призводять до всебічного розвитку особистості. Ми розглянули допомогу як деякий

психологічний засіб, завдяки якому створюються умови для розвитку. У цьому випадку психологічним змістом допомоги іншому є формування індивідуально-психологічних особливостей особистості, яка допомагає.

Мета. У нашому дослідженні ця тема вивчалася у контексті особистісного розвитку підлітка, вивченні індивідуально-психологічних особливостей особистості підліткового віку, спрямованій на допомогу іншим, розкритті її психологічної природи, вивченні умов формування соціально бажаних якостей і навичок просоціальної поведінки під час участі у волонтерській діяльності.

Виклад основного матеріалу. Поняття допомога неоднозначно трактується різними авторами. Автор гуманістичної теорії особистості Е. Фромм писав, що особистість – продукт динамічної взаємодії вроджених потреб і тиску соціальних норм, в результаті якої люди отримують індивідуальність, незалежність і стають здатними впливати на соціальний прогрес і культуру. Він писав що любов – єдина активна сила закладена в людині, конструктивна форма подолання екзистенційної самотності, вона пов'язана з потребою допомагати і віддавати, а не лише брати. Поділившись з іншим тим, що у неї є, особистість зустрічає відгук, який повертається до неї і робить її збагаченою в гуманістичному розумінні і таким чином допомагає особистості розвиватися [7].

Представник гуманістичної психології Г. В. Олпорт відмічав, що «особистість – це те, чим людина є реально поза залежністю від того, як люди сприймають її якості і якими методами ми їх досліджуємо; це динамічна організація особливих мотиваційних систем, звичок, установок і особистісних рис індивіда, які визначають унікальність його взаємодії із середовищем, передусім соціальним. Наша особистість взагалі отримує популярність тільки через судження інших людей про нас; якщо ми не впливаємо на інших, як вони можуть дізнатися про нас?»[3]. Він вважав особистість відкритою системою, ядром якої є людське «Я», прагнення до розвитку власних особистісних можливостей. Розвиток особистості завжди здійснюється у взаємозв'язку з іншими людьми. Постійний розвиток особистості є основною формою її існування. В своїй концепції особистісного розвитку Е. Еріксон центральною інтегративною якістю вважає психосоціальну ідентичність. Він зазначав, що людська особистість розвивається у відповідності до принципу постійного наростання готовності людини до того, щоби її вели уперед, і в залежності від готовності допомагати, спілкуватися і взаємодіяти з соціальним колом, яке розширюється; розвиток відбувається на основі віри у себе, прийнятті свого цілісного образу в єдності з багатообразними соціальними зв'язками [3].

Сама сутність людини постійно штовхає її у напрямку розвитку. За теорією С. Л. Рубінштейна людина не пасивна ланка в системі впливів на нього зовнішніх факторів, а суб'єкт активності – особистість, яка впливає і на зовнішній світ і на себе. Вона розуміється як активна, мисляча, творча, самостійна, відповідальна, та, що розвивається[1]. «Суб'єкт в своїх діях, в актах своєї творчої самодіяльності не тільки виявляється і проявляється. По тому, що він робить, можна визначити, що він є; напрямком його діяльності можна визначити і формувати його самолюди» [1]. К. Роджерс писав, що особистісний спосіб буття у світі – це нескінченний процес становлення, що людина стає особистістю в процесі створення самого себе, в процесі здійснення просоціальної поведінки, творенні сенсу свого життя, а особистісний розвиток – це процес постійних змін особистості в напрямі дедалі повнішого розкриття своїх потенціалів, і досягненні життєвих цілей. Американський психолог А. Маслоу, який головною характеристикою особистості вважав потяг до самоактуалізації, самовираження, розкриття потенцій до творчості та любові, в основі яких лежить гуманістична потреба нести людям добро, у своїй теорії дитячого розвитку писав, що в процесі розвитку потрібне задоволення мотивів дефіциту, завдяки чому дитина зможе з віком вільно формувати менш егоцентричні мотиви (мотиви зростання). Таким чином, виховання дитини потребує задоволення базових потреб (в харчуванні, догляді, любові, безпеці та ін.) в дитинстві для того, щоб дитина, яка виросла, могла прагнути до більш загальних цілей[5]. У зв'язку з цим можна припустити, що на рівні розвитку мотивів дефіциту допомога буде надаватись виходячи з задоволення (чи незадоволення) базових потреб людини, а допомога більш "високого" порядку можлива при функціонуванні мотивів зростання. Визначний персонолог А. Бандура вважав, що особистість формує поведінку людини, її індивідуальні характеристики та вплив навколишнього середовища[3]. Він писав, що спостерігаючи людина також навчається, буде нову поведінку. І коли дитина спостерігає допомагаючи дії, тоді в свій час вона буде здатна виявити увагу до рідних, допомогти по господарству, пожертвувати гроші нужденним. Тим більше, якщо така поведінка буде мати позитивне підкріплення. Концепцію формування допомагаючих дій розробив С.Шварц - вона являє собою модель прийняття морального рішення, що включає усвідомлення наслідків власних дій, покладання відповідальності на себе, наявність моральних (просоціальних) норм, самооцінку потенційного суб'єкта допомоги [3].

У своїх працях М. М. Наконечна широко розглядає проблематику допомоги. Вона розуміє допомогу як взаємодію з іншим, що здійснюється з метою полегшити його страждання; сприяти його розвитку, розкриттю потенціалу його здібностей [4]. Приблизно таких же поглядів дотримується і Х. Хекхаузен. Готовність до допомоги визначалась ним як комплексне утворення, що передбачає наявність психологічних ресурсів: когнітивних (аналіз ситуації іншої людини, усвідомлення себе суб'єктом допомоги, прийняття рішення), поведінкових (здібності та можливості) та мотиваційних [6]. С.С.Занюк взагалі використовує як синоніми терміни "альтруїзм", "допомога", "просоціальна поведінка", і визначає їх як будь-які дії, спрямовані на благополуччя інших людей[2]. Просоціальна поведінка трактується як допомога, тобто будь-яка дія, здійснена з метою принести користь іншій істоті (на відміну від альтруїзму, що передбачає акцент на не отриманні користі для себе при наданні допомоги). Під просоціальною поведінкою розуміються будь-які особистості, спрямовані на досягнення результатів, які важливими і корисними не так для неї, як для інших людей. Ці дії доволі

різноманітні: від простої люб'язності незнайомій людині до героїчних вчинків, коли рятуючи інших, людина нехтує власним життям. Останнім часом достатньо відомими стали теоретичні версії просоціальної поведінки: теорія соціального обміну, теорія соціальних норм, теорія еволюційної психології. Теорія соціального обміну пояснює, що альтруїстична поведінка має на меті корисні для іншої особи результати і корисні наслідки для діючої особи (визнання, статус, інформація тощо). Надаючи допомогу іншим, люди мають різні особистісні мотивації: прагнути широкої соціальної орієнтації та відповідного досвіду, керуватись бажанням зрозуміти людей, їхніх життєвих обставини; посилити свій соціальний ресурс, отримуючи досвід і зв'язки, розширити власні перспективи, створити нові можливості для спілкування та взаємодії; досягти можливостей соціальної адаптації, пристосуватись до соціальних груп, увійти в певні спільноти, досягти в них визнання; захистити свій власний світ, своє Я, позбавитись почуття провини, відволіктися від власних проблем; посилити почуття власної цінності, досягти самоповаги, впевненості; прагнути виразити свої особисті цінності та солідарність у діях відповідно до загальнолюдських цінностей[3].

Теорія соціального обміну стверджує - у наданні допомоги, як і в інших життєвих ситуаціях, кожна особа керується стратегією так званого *mini-max*: намагається, наскільки можливо, зменшити свої затрати і збільшити здобутки (навіть, якщо ці здобутки є не реальними, а лише суб'єктивними цінностями). Теорія соціального обміну заперечує альтруїстичну поведінку навіть як гіпотетичну можливість, оскільки в ній акцентовано, що в основі надання допомоги іншим людям лежить виключно егоїстична мотивація. Дуже важко виключити, що допомога іншим перш за все визначається різного роду егоїстичною мотивацією - мотивами соціального визнання, очікуванням певної винагороди, прагненням уникнення осуду з боку інших або абсолютно егоїстичним прагненням, уникнути внутрішнього дискомфорту. Навіть пошук егоїстичних нюансів соціально бездоганної поведінки не може відкинути тих незаперечних фактів, що деякі люди самовіддано турбуються про інтереси та благополуччя інших, а не про свої власні, і не можуть вважатися добре замаскованими егоїстами, тому що їхні особисті здобутки при цьому повністю відсутніми.

Теорія соціальних норм пояснює, що в першу чергу слід допомагати тому, хто допомагає нам. Соціальні норми є своєрідними схемами, які дають людям орієнтири щодо того, як їм діяти у ситуації, коли інші люди будуть потребувати допомоги[3]. За гіпотезою У. Батсона про емпатійний альтруїзм - альтруїстичні вчинки і просоціальна поведінка мотивуються емпатією. У еволюційній теорії, фізіологічній та онтогенетичній теорії емпатії Гофман розглядає емпатійне співчуття як мотивуючу силу допомоги. На його думку, передумовами надання допомоги є розвиток усталеності особистості, прийняття ролей та особистісна ідентичність[6]. У теорії Гофмана виділяють такі стадії розвитку емпатії:

Стадія 1. Глобальна емпатія. Триває упродовж першого року життя, коли дитина ще не розрізняє себе та світу. Глобальна емпатія проявляється як мимовільна реакція: немовлята часто плачуть від того, що інша дитина заплакала.

Стадія 2. Егоцентрична емпатія. Починається на другому році життя, розвиток самосвідомості підказує дитині, що страждає не вона сама, а хтось інший, хоча дитина ще не може розрізнити власний та чужий стан.

Стадія 3. Емпатія до почуттів іншої людини. Починається з двох-трьох років. На цій стадії з'являється власне емпатія, що ґрунтується на усвідомленні емоцій іншої людини та емпатії до неї.

Стадія 4. Емпатія до обставин іншої людини. Ця стадія відповідає пізнім періодам дитинства. Дитина вже знає, що кожна людина є окремою особистістю із власним життєвим досвідом, що дозволяє їй розуміти, що відчуває інша людина, навіть коли цього не видно з її поведінки.

У соціально-психологічному сенсі емпатію можна трактувати як симптом або фазу розгортання колективної ідентифікації, сталої чи мінливої, яка виявляє себе у співчутті і у волі до альтруїстичної допомоги. Вона являє собою акт соціального пізнання у вигляді розпізнання емоцій інших людей, їхнього статусу, а також засобів можливої підтримки. Саме підлітковий вік, за теорією Е. Еріксона, є головним для психосоціальної ідентифікації. Він припускає, що поряд із описаними З. Фрейдом фазами психосексуального розвитку, під час розвитку особистості змінюється спрямованість потягів від ауто еротичного на зовнішній об'єкт, існують і психологічні стадії розвитку «Я», протягом якого індивід встановлює головні орієнтири по відношенню до себе і соціального середовища. Він стверджував, що становлення особистості не закінчується в підлітковому віці, а розтягується на весь життєвий цикл [3]. Основний зміст та специфіку всіх сторін розвитку (фізичного, розумового, морального, соціального та ін.) у підлітковому віці визначає перехід від дитинства до дорослості. По всіх напрямках, відображаючи цей процес, відбувається становлення якісних новоутворень внаслідок перебудови організму, трансформації взаємин з дорослими та однолітками, освоєння нових способів соціальної взаємодії, змісту морально-етичних норм, розвитку самосвідомості, інтересів, пізнавальної та учбової діяльності.

Аналізуючи теоретичні дослідження з даної теми, ми припустили, що підлітковий вік є сенситивним віком формування моральних цінностей, а також соціально бажаних якостей особистості таких як емпатія, альтруїзм. Розвиваючи ці якості особистість стає здатною до допомоги іншим, це в свою чергу допомагає особистості розвиватися, ставати гармонійною та успішно соціалізованою. Для успішного вирішення завдань роботи ми обрали методи і методики, за допомогою яких дослідження даної теми може бути найповніше розкриті. Для нашого дослідження ми обрали такі - для досліджень емпатії методику «Шкала емоційного відгуку» (А. Меграбяна, Н. Епштейна), для визначення спрямованості особистості використовувалася методика «Орієнтовна анкета» (В. Смекала, М. Кучера), для визначення рівня вихованості за ступенем адаптованості у системі відносин «Опитувальник суб'єктивного ставлення школяра до діяльності, самого себе та оточуючих»

(ССДСО) (автор – О. Афанасьєв). Для досліджень емпатії також використовується «Шкала емоційного відгуку» (А. Меграбяна, Н. Епштейна). Цей опитувальник був розроблений А. Меграбяном і модифікований Н. Епштейном. З точки зору А. Меграбяна, емоційна емпатія – це здатність співчувати іншій людині, відчувати те, що відчуває інший, переживати такі самі емоційні стани, ідентифікувати себе з ним. Як показали дослідження, емоційна емпатія пов'язана із загальним станом здоров'я людини, його соціальною адаптованістю і відображає рівень розвитку навичок взаємодії з іншими. Методика дозволяє проаналізувати загальні емпатійні тенденції досліджуваного – рівень вираженості здатності до емоційного відгуку на переживання іншого та ступінь відповідності/невідповідності знака переживань об'єкта та суб'єкта емпатії. Об'єктами виступають соціальні ситуації і люди, яким досліджуваній міг співчувати у повсякденному житті.

Для визначення рівня вихованості за ступенем адаптованості у суспільно значущих відносинах використовується методика «Опитувальник суб'єктивного ставлення школяра до діяльності, самого себе та оточуючих (ССДСО) (автор – О. Афанасьєв)». Також для визначення спрямованості особистості використовується методика «Орієнтовна анкета» (В. Смекала, М. Кучера), за нею визначається основна життєва орієнтація. За цією методикою ми визначаємо ступінь вираженості спрямованості особистості: зі спрямованістю на себе; зі спрямованістю на взаємні дії; зі спрямованістю на завдання.

Аналіз результатів за методикою «Орієнтовна анкета» (В. Смекала, М. Кучера) визначив, що у групі досліджуваних:

- спрямованість на себе висока у 45,2% опитуваних (24 людини), вище середнього у 17% (9 чоловік), середня у 30,2% опитуваних (16 чоловік), нижче середнього 5,7% (3 людини), низька у 1,9% (1 людина);
- колективістська спрямованість висока 39,6% (21 людина) опитуваних, вище середнього 28,3% (15 чоловік) опитуваних, середня у 5,7% опитуваних (3 людини), нижче середнього 20,8% (11 чоловік), низька у 5,7% (3 людини);
- дійова спрямованість висока у 1,9% (1 людина) опитуваних, висока у 1,9% опитуваних (1 людина), вище середнього у 3,8% (2 чоловік), середня у 9,4% опитуваних (5 чоловік), нижче середнього 13,2% (7 чоловік), низька у 71,7% (38 чоловік);

Зробивши порівняльний аналіз спрямованості особистості ми побачили, що рівень вираженості спрямованості найбільший у спрямованості на себе - 42,2% (24 людини) опитуваних – вони найбільше зайняті собою, своїми почуттями і проблемами; роблять необґрунтовані та поспішні висновки і припущення щодо людей і так само поводять себе у дискусіях; намагаються нав'язати свою волю групі; оточуючи в їх присутності не почувають себе вільно; не відчують, коли потрібно розмовляти, а коли мовчати і слухати; неможливо зрозуміти, чи люблять вони інших людей. Спрямованість на завдання за цією методикою низька – 71,7% (38 чоловік) опитуваних. Ці досліджувані не прагнуть допомагати окремим членам групи висловлювати свої думки; не підтримують групу, щоб вона досягла поставленої мети; здебільшого не допомагають групі дійти до суті речей і мають гарні ідеї відносно того, як погоджувати роботу; не беруть у свої руки керівництво, коли йдеться про вибір завдання; не працюють інтенсивно, ухиляються від безпосереднього розв'язання проблеми. Аналіз результатів за методикою «Опитувальник суб'єктивного ставлення школяра до діяльності, самого себе та оточуючих» (ССДСО) (автор – О. Афанасьєв) показав, що дуже високий рівень вихованості (наявність позитивної самостійності) мають 5,7% (3 чоловік) досліджуваних, високий (наявність самостійності і проявів самостійності) – 56,6% (30 чоловік), середній (не сформованість громадської позиції) – 35,8% (19 чоловік), низький рівень (негативні прояви самостійності) – 1,9% (1 людина), а дуже низький рівень у групі досліджуваних не виявлено. Ми визначили за методикою «Шкала емоційного відгуку», що емпатія не виражена у 18,8% (10 чоловік) опитуваних – мають труднощі у встановленні контактів, продуктивні при індивідуальній роботі, схильні до раціональних рішень; виражена емпатія – 41,6% (22 людини) – контролюють емоції, в міжособистісних стосунках більш схильні судити інших за вчинками, ніж довіряти своїм особистим враженням; та яскраво виражена у 39,6% (21 людина) опитуваних, ці досліджувані більш емоційні, проявляють альтруїзм в реальних вчинках, схильні надавати людям діяльну допомогу. За результатами дослідження виявлено зворотний взаємозв'язок між дієвою спрямованістю (спрямованість на завдання) підлітків та рівнем вираженості емпатії ($r = -0,320$ на рівні значущості $p < 0,01$). Даний показник свідчить про те, що висока емпатійність людини не завжди свідчить про готовність щодо надання допомоги іншим.

Також виявлено, що між дієвою спрямованістю (спрямованістю на завдання) підлітка та рівнем вихованості за ступенем адаптованості у системі суспільно значущих відносин існує позитивна кореляція ($r = 0,185$ на рівні значущості $p < 0,01$). Даний взаємозв'язок вказує на те, що чим вищий для підлітка значущість системи суспільних відносин, у яку він включений, тим вищою є його дієва спрямованість в межах цієї системи. Таким чином, ми зазначили, що емпатійність, як емоційний відгук на почуття іншої людини є необхідною властивістю особистості, яка прагне допомагати іншим. Особистість із не вираженою емпатійністю зазнає труднощів у встановленні контактів із людьми, їй важко порозумітися з оточенням. Ця здатність може бути розвинена за допомогою корекційно-тренінгової програми, тому що розвинена емпатія є ключовим фактором успішної взаємодії особистості з оточуючим середовищем. За результатами нашого дослідження ми визначили, що особистість із яскраво вираженою емпатійністю не завжди готова до допомоги іншим. Про це свідчить обернено пропорційний кореляційний зв'язок між показниками тестів «Орієнтовна анкета» (В. Смекала, М. Кучера) та «Шкала емоційного відгуку» (А. Меграбяна, Н. Епштейна). Також ми побачили, що особистість із надмірно високим рівнем емпатійності має низький рівень вихованості за ступенем адаптованості у системі суспільно значущих відносин. Уміння співпереживати іншим людям - цінна якість, однак при його гіпертрофії може

формування емоційна залежність від інших людей, хвороблива уразливість, що ускладнює ефективну соціалізацію у системі відносин і навіть може призводити до різних психосоматичних захворювань.

Висновки. У свою чергу, за результатами дослідження ми можемо зазначити, що підлітки, які мають високий рівень вихованості за ступенем адаптованості у системі суспільно значущих відносин, у яких високий рівень суб'єктивного ставлення до самого себе, до батьків, друзів, до вчителів, навчання, праці, сформована громадянська позиція тим вищим є його рівень дієвої спрямованості (спрямованості на завдання). Це свідчить про те, що такі підлітки вміють правильно висловити свою думку, підтримують групу у досягненні мети, вміють інтенсивно працювати і ефективно взаємодіяти зі всіма членами групи, не ухиляються від вирішення проблем. Засвоєння навичок просоціальної поведінки, тобто здатності допомагати, є актуальним у підлітковому віці.

Список використаних джерел:

1. Большая энциклопедия психологических тестов / [автор-составитель Карелин А.] – М. : Эксмо, 2008. – 416 с.
2. Занюк С. С. Психологія мотивації : Навч. посіб. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.
3. Копець Л. В. Психологія особистості : Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. – 2-ге вид. / Копець Л. В. – К. : Вид. «Дім» «Києво-Могилянська академія», 2008. – 458 с.
4. Наконечна М. М. Психологічні аспекти формування схильності допомагати іншому // Актуальні проблеми психології : /зб. наук. праць/ [за ред. С. Д. Максименка, М. В. Папучі]. – Київ-Ніжин, 2008. – Том 10. – Вип. 6 – с. 84-87.
5. Фрейдер Р. Личность. Теории, упражнения, эксперименты / пер. с английского / Р. Фрейдер, Д. Фрейдимен. – СПб. : Прайм – ЕВРОЗНАК, 2006. – 704 с. (Большая университетская библиотека).
6. Хеккхаузен Х. Мотивация и деятельность / Хеккхаузен Х. – СПб. : Питер: М. : Смысл, 2003. – 860 с.
7. Цигульська Т. Ф. Загальна та прикладна психологія. Як допомогти собі та іншим. Курс лекцій / Цигульська Т. Ф. – К. : Видавництво «Наукова думка». – 2000, с. 192.

Резюме. В статті теоретически обоснованна і емпірически доказанна гіпотеза о том, что личность с ярко выраженной эмпатийностью не всегда готова к помощи другим.

Summary. The article provides theoretical argumentation and empirical evidence for the hypothesis that personality from brightly expressed empathy is not always ready to the help other.

УДК 159.922.8

І.О.КОРНІЄНКО

ДО ПРОБЛЕМИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ

Резюме. Розглядаються стратегії життя особистості у зв'язку із сучасними тенденціями індивідуалізації суспільства. Аналізуються позитивні та негативні зрушення у суспільстві викликані процесом індивідуалізації. У культурно-історичному аспекті визначається роль стресового тиску на особистість в умовах глобальної інформатизації. Проаналізовано погляди дослідників на проблему стратегій життя особистості та визначення способу вирішення життєвих завдань, що надає особистості певної спрямованості. Здійснена спроба аналізу унікального стану індивідуалізації у сучасному світі. Проаналізовано стадії розвитку індивідуалізації у сучасному суспільстві та її вплив на суспільні відносини та стратегію життя індивіда в суспільстві. Доведено, що в процесі індивідуалізації сучасного суспільства сфера зайнятості зазнає глобальної кризи, пов'язаної із переходом від стандартизованої моделі, до моделі індивідуалізованої зайнятості. Проаналізовано, що у процесі індивідуалізації у соціоструктурній площині оновилися система соціально-професійних ролей, підвищилася трудова мобільність, з'явилися маргінальні групи, активно формується прошарок соціально виключених. Визначено наслідки процесу індивідуалізації сучасного суспільства, зокрема ситуацію постійного перебування особистості в ситуаціях невизначеності і вибору, її життєві шляхи інтенсивно наповнюються так званими спеціальними стресовими подіями.

Ключові слова: індивідуалізація, стрес, стратегії життя, життєвий простір, інформатизація.

Постановка проблеми. Функціонування і розвиток суспільства як системи залежить від особистості, яка визначає не лише мікропроцеси, але й макропроцеси в соціальній, політичній, економічній та духовній сферах суспільства. Розвиток суспільства ґрунтується на соціальній потребі особистості в самореалізації, завдяки якій реалізується творчий потенціал соціальної системи. Даний процес детермінується, з одного боку, обставинами життя, умовами життєвого середовища, з іншого, реалізація здійснюється властивим лише даній особистості способом, що забезпечує становлення її як суб'єкта життя та формування соціального капіталу суспільства. Ці явища актуалізують проблему стратегії життя особистості. А з урахуванням специфіки інформаційної цивілізації та породжених нею глобальних проблем, зростає цінність кожної людини на планеті,